

ERMENİ DEVRİMCİ FEDERASYONU-TAŞNAKSUTYUN

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Analiz No : 2015 / 4

10.02.2015

Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun (EDF-Taşnaksutyun)[1], Ermeni Demokratik Liberal Partisi-Ramgavar ve Sosyal Demokrat Hınçak Partisi ile birlikte 19.yy sonu-20yy. başında kurulan geleneksel Ermeni diaspora partileri üçlüsünden biridir. Ara Sanjianın çok doğru bir şekilde tespit ettiği gibi EDF-Taşnaksutyun 1890 sonrası yakın dönem Ermeni tarihi içinde doğrudan veya dolaylı olarak yaşanan olayların hemen hepsinde yer almıştır. Bu nedenle yakın dönem Ermeni tarihini araştıran herkesin yolu o yada bu şekilde EDF-Taşnaksutyun ile kesişmektedir.

EDF-Taşnaksutyun kendisini sosyalist bir parti olarak tanımlamakta ve sosyal adalet, demokrasi ve ulusal kendi kaderini tayin hakkını temel prensipleri olarak ifade etmektedir. İlk olarak 1907 yılında üye olduğu ve fakat sonradan ayrıldığı Sosyalist Enternasyonale 1996 yılında yeniden katılmış ve 2003 yılında tam üye olmuştur. EDF-Taşnaksutyunun kadın ve gençlik örgütlenmeleri de Enternasyonal Sosyalist Kadın ve Enternasyonal Sosyalist Geçlik Birliği üyeleridir. Ne var ki, EDF-Taşnaksutyunun aşırı milliyetçi söylem ve eylemi sosyalist olma iddiasını boşa çıkartmaktadır. Günümüzde, 1915 olaylarının soykırım olarak tanınması ve Birleşik Ermenistan EDF-Taşnaksutyunun ana siyasi hedefleridir. EDF-Taşnaksutyun dünya çapında âdemi-merkeziyetçi bir tarzda örgütlülüğünü devam ettirmektedir.

EDF-Taşnaksutyun Christapor Mikaelian, Simon Zavarian and Stepan Zorian tarafından 1890de Tifliste kurulmuştur. Osmanlıdaki Ermeni milliyetçi hareketinin önderliğini yapan ilk parti olan Sosyal Demokrat Hınçak Partisinin stratejik yanlışlar ve seçtiği siyasal şiddet yöntemleri nedeniyle kısa sürede etkisizleşmesi sonrasında, EDF-Taşnaksutyun kuruluşundan kısa süre sonra Ermeni Davasının birincil aktörü haline gelmiştir. 1908-1912 arasında, 1908 Devriminin yarattığı kısa süreli iyimser siyasal havanın etkisiyle İttihat ve Terakki Partisiyle yakın ilişkiler kurmuş ancak bu sonraki dönemde yerini düşmanlığa bırakmıştır.

Yönetici kadrolar arasında sürdürülen hararetli tartışmalar sonrasında Birinci Dünya Savaşını bağımsız bir Ermenistanın kurulması için bir fırsat olarak gören kanadın baskın çıkmasıyla, Birinci Dünya Savaşı esnasında Anadoluyu işgal eden Rus ordularıyla işbirliğine gitmiş ve Rus ordusu içindeki Ermeni taburlarını ve bunlar dışındaki Ermeni gerilla birliklerini örgütlemiştir.

Her ne kadar, parti historiografyasında bu şekilde anlatılmasa da, 1918 yılında Gürcistan ve Azerbaycanın bağımsızlıklarını ilan etmesi EDF-Taşnaksutyunu tam anlamıyla hazırlıksız yakalamış ve EDF-Taşnaksutyun zorunda kaldığı için Taşnak Cumhuriyeti diye de anılan birinci Ermenistan Cumhuriyetini ilan etmiştir. Bunu takiben, EDF-Taşnaksutyun çok olumsuz ekonomik ve sosyal şartların da zorlamasıyla ülkeyi yaklaşık iki sene boyunca otoriter bir şekilde yönetmiştir.

Birinci Ermenistan Cumhuriyetinin Aralık 1920de sovyet ordularının işgaline uğraması sonrasında ülkedeki EDF-Taşnaksutyun kadrolarının bir kısmı Şubat Ayaklanması diye anılan bir direniş hareketi başlatmış ve ülkenin güneyindeki dağlık Zangezur bölgesinde Temmuz 1921 ortalarına kadar "Dağlık Ermenistan Cumhuriyeti" (*Lernahayastani Hanrapetutyun*) diye anılan *de-facto* bir siyasal yapı oluşturmuştur. Bu süre içerisinde Zangezurdaki Müslüman halka karşı bir etnik temizlik hareketi de yürütüldüğü bilinmekte ancak hakkında konuşulmamaktadır. Sovyet ordularının bu bölgeye ilerlemesiyle isyanı yürüten EDF-Taşnaksutyun kadroları başta İran olmak üzere çeşitli ülkelere kaçmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, büyük ölçüde yürüttüğü yanlış politikaların sonucu olarak bir felaket yaşanmasının da etkisiyle EDF-Taşnaksutyun 1920-1922 yıllarında Nemesis Operasyonu diye anılan, ve hatta mitolojikleştirilen, bir suikast kampanyası başlatmıştır. Shahan Natali kod adını kullanan Hagop Der Hagopian adlı bir Amerikan Ermenisinin önderlik yaptığı Nemesis grubunun hedefi Ermenilerin düşmanlarını ölümle cezalandırarak adaleti sağlamaktı. Bu hedefle Nemsis grubu toplam sayıları 10u bulan Azeri, Ermeni ve Türke suikastler düzenleyerek öldürmüştür. Nemesis tarafından öldürülenler Talat Paşa, Cemal Paşa, Said Halim Pasha, Bahattin Şakir Bey, Cemal Azmi Bey, Fatali Khan Khoyski (birinci Azerbaycan Cumhuriyeti başbakanı), Bihbud Khan Jivanshir (birinci Azerbaycan Cumhuriyeti içişleri bakanı) ve hain oldukları iddia edilmiş olan üç Ermenidir. Enver Paşanın 1922de Türkmenistanda bir çatışmada Sovyet güçleri tarafından öldürülmesi de Ermeni historiografyasında Enver Paşayı öldüren Sovyet askerinin bir Ermeni olduğu iddiası üzerinden Nemesis Operasyonu ile bağlantırılsa da bu çok da gerçekle uyumlu gözükmemektedir. Nemesis Operasyonunun Ermeni siyasal folklorüne en büyük katkısı Talat Paşa suikastı ve suikastı gerçekleştiren Soghomon Tehliriandır. Tehlirianın Alman mahkemesinde yaptığı savunma ve yalnızca iki gün süren bir yargılamanın ardından serbest bırakılması yaklaşık 55 yıl sonra yeniden canlanan bir terör dalgası ve bu dalga içinde yer alan militanlar için bir noktaya kadar esin kaynağı olmuştur.

1920ler ve sonrasında, EDF-Taşnaksutyun başta ABD, Fransa, Suriye, Lübnan, İran ve Arjantin olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde örgütlenmeye ve Ermeni Davasını yürütmeye devam etmiştir. Bunu, Lübnan dışında, alışılagelmiş siyasi parti örgütlenmesinden ziyade oluşturduğu, gençlik, kadın, yardımlaşma, spor vb. örgütlenmeler aracılığıyla yapmıştır. Nitekim EDF-Taşnaksutyunun resmi parti üye sayısı

hiçbir zaman çok olmamıştır. Ancak, bununla kıyaslanamayacak bir hegemonik güce sahip olmuştur. Bilinçli ideolojik/siyasi tercihlerden çok bireylerin belli bir kültürel bağlamdaki sosyalizasyonları EDF-Taşnaksutyunu sosyal alanda etkili bir aktör haline getirmiştir.

EDF-Taşnaksutyunun diasporada Ermeni kimliğinin asimilasyon nedeniyle yok olmaması ve güçlü diaspora topluluklarının tesis edilmesi yönünde önemli katkıları olmuş olsa da, radikal ve uzlaşmaz tutumu diaspora toplulukları arasında başgösteren bölünme, iki farklı kilise hierarşisinin belirmesi ve Lübnanda karşılıklı suikastlere kadar varan bir çatışmanın gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu bölünmenin temel nedenlerinden bir tanesi, 1970lere gelindiğinde daha uzlaşmacı bir hal alan, EDF-Taşnaksutyunun radikal Sovyet karşıtlığıdır.

Kanıtlanmış olmasa da, 1960larda EDF-Taşnaksutyun içinde Zavarian adlı bir militan grubun, 1968 yılında ise İntikam için Gençlik adlı bir başka grubun ortaya çıktığından bahsedilmektedir. 1970lerin ortalarına gelindiğinde, 20 Ocak 1975de Lübnanda Ermenistanın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu (ASALA)nun ilk eylemini gerçekleştirmesinden yaklaşık dokuz ay sonra, 22 Ekim 1975de, Türkiyenin Viyana büyükelçisi Danış Tunalıgil daha sonra Ermeni Gizli Ordusu adını alacak olan Ermeni Soykırımı için Adalet Komandoları (JCAG-ARA; ESAK-EGO) adlı terörist örgüt tarafından öldürülmüştür. Her ne kadar kesin kanıtlar elde olmasa da hemen hemen tüm araştırmacılar ESAK-EGOnun EDF-Taşnaksutyunun gizli paramiliter kolu olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Sonuç olarak, ESAK-EGOnun gerçekleştirdiği 36 saldırının 30u Türk hedeflere yönelmiş ve ASALAnın hemen hemen iki katı sayıda insan bu saldırılar sonucu hayatını kaybetmiştir.

1980lerin ortalarında başlayan Sovyetler Birliğinin dağılma ve bağımsız Ermenistan Cumhuriyetinin ortaya çıkma süreci, her ne kadar kendini Ermeni Davasının yılmaz savunucusu olarak konumlandırmış olsa da, EDF-Taşnaksutyunu ideolojik ve örgütsel anlamda hazırlıksız yakalamıştır. Bu durum kendini ilk olarak diasporadaki düşman kardeşler olan Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun, Ermeni Demokratik Liberal Partisi-Ramgavar ve Sosyal Demokrat Hınçak Partisinin Ekim 1988de ortaklaşa yayınladıkları bir bildiride kendini göstermiştir. Özetle, bu bildiri Karabağ konusunda Ermenistan halkıyla dayanışma duygularını ifade etmekle birlikte Ermenistan ve Karabağdaki Ermenilere itidal telkin etmekte ve Sovyet otoritelerini provoke edecek söylem ve eylemlerden kaçınılmasını tavsiye etmekteydi. Aynı bildiri, Ermenistandaki halk hareketini gayimeşru ve yıkıcı olarak nitelendiriyordu. Bu bildiri Ermenistandaki belli çevrelerde bir şok etkisi yaratmış ve *Ulusal Kendi Kaderini Tayin Grubu* lideri Paruyr Hayrikyanın karşı bir bildiride sessizliğiniz aşağılayıcıydı, ama sözleriniz daha da aşağılayıcı ☀□□□□□å□□□ acı yetmezmiş gibi, şimdi de siz bir acı haline geldiniz şeklinde ifadeler kullanmasına neden olmuştur. Bu bildiride en çok Ermeni Davasının en kararlı savunucusu olan EDF-Taşnaksutyuna sitem ediliyordu.

Eylül 1991de tamamlanan bağımsızlık süreci de Sovyet kalkanı olmaksızın Ermenistanın Türk tehdidinin hedefi haline geleceği gerekçesiyle EDF-Taşnaksutyun tarafından coşkuyla karşılanmamıştır. Bunun gibi siyasal akıl yürütmelerin yanında, EDF-Taşnaksutyun bir yandan da bağımsızlığı ilan etme hakkına sahip olanın Levon Ter Petrosyan liderliğindeki Ermeni Ulusal Hareketi değil Ermeni milletinin öncüsü olan kendisi olduğunu öne sürerek

EDF-Taşnaksutyunun Ermenistan ile olan ilişkilerinin şekillenmesindeki irrasyonel duygusal faktörleri de ifade etmiştir. Öyle ki, birinci Ermenistan Cumhuriyetinin bayrağının ulusal bayrak olarak kabul edilmesi dahi EDF-Taşnaksutyun tarafından gasp olarak nitelendirilmiştir.

1991deki cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan EDF-Taşnaksutyun liderlik iddialarının aksine %4,3 oranında oy almış ve bu da EDF-Taşnaksutyunun Ter Petrosyan liderliğine karşı öfkesini bilemiştir. Haziran 1992de Ter Petrosyan, EDF-Taşnaksutyunun karizmatik lideri Hrair Marukhianı KGB ile bağlantılı olmak ve Ermenistanda terörist faaliyetler örgütlemekle itham etmiş, bunu takiben EDF-Taşnaksutyunun 25. Dünya Kongresi öncesinde sınır dışı etmiştir. Devam eden süreçte, EDF-Taşnaksutyunun *Dro* adlı terörist bir örgüt kurduğu ve bununla süikastler gerçekleştirdiği, uyuşturucu kaçakçılığı gibi faaliyetler yürüttüğü ve ülkeyi istikrarsızlaştırmaya çalıştığı gerekçeleriyle 12 EDF-Taşnaksutyun üyesi yargılanmış ve bunların 10u mahkum olmuştur. Aralık 1994de siyasi partiler yasasına muhalefet gerekçesiyle EDF-Taşnaksutyunun ülkedeki faaliyetleri yasaklanmış, 1995 yazında partinin liderleri de dahil 31 üyesi darbe girişimi suçlamasıyla hapse atılmıştır. Bu arada, Ter Petrosyanın Nisan 1995de EDF-Taşnaksutyun kontrolündeki Kilikya Katalikosu Karekin Iin Ecmiadzin Katalikosu olarak seçilmesini yönlendirmesi de EDF-Taşnaksutyun tarafından siyasi bir manevra olarak algılanmıştır.

Rober Koçaryanın 1998 yılında Ter Petrosyanın yerine cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte Ermenistan ile EDF-Taşnaksutyun arasındaki ilişkiler aksi bir yöne doğru evrilmiş, Ter Petrosyan zamanındaki çatışma yerini işbirliğine bırakmıştır. Bunda Koçaryanın ideolojik, politik ve pratik yönelim ve tercihleri en önemli unsurlar olmuştur. İlk olarak, EDF-Taşnaksutyun ve Koçaryanın başında olduğu Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi hemen hemen aynı ideolojik zemin üzerinden durmaktadırlar. Bu zemin radikal Ermeni milliyetçiliğidir. Öyle ki, Ermenistan Cumhuriyetçi Partisinin programında EDF-Taşnaksutyunun ABDdeki gençlik örgütlenmesini kuran Karekin Nzdeh ve onun oluşturduğu *tseghagron* (ırka tapınma) ideolojisine atıf vardır. Her iki parti de romantik ve irrasyonel etnik-milliyetçi bir siyasal çizgidedir. Bunların yanında, Kocharyanın diasporanın ekonomik ve siyasi desteğini sağlama stratejisi de iki parti ve dolayısıyla EDF-Taşnaksutyun ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Öyle ki, cumhurbaşkanı seçildikten sonra Koçaryanın ilk icraatlarından bazıları EDF-Taşnaksutyunun Ermenistanda yasaklı durumunu sona erdirmek, birkaçı hariç hapisteki EDF-Taşnaksutyun üyelerini serbest bırakmak ve bunlar arasında partinin önemli isimlerinden olan Vahan Hovannisianı kıdemli danışmanı olarak atamak ve yine EDF-Taşnaksutyunun önemli simalarından olan Levon Mkrtchyana yeni kabinede görev vermek olmuştur.

Bu süreçte, 27 Ekim 1999da 9 parlamenterin öldürüldüğü ve yarım düziniye yakınının yaralandığı, sonucunda Koçaryanın siyasal rakiplerinin elimine olduğu Ermeni tarihinin en önemli olaylarından olan parlamento baskını yaşanmış ve bu saldırının sorumlusu olan beş saldırganın EDF-Taşnaksutyun bağlantılı oldukları iddia edilmiştir. Ne var ki, bu iddialar doğrulanamamıştır.

EDF-Taşnaksutyun Teşkilatı

EDF-Taşnaksutyun kurulduğu günden bu yana dünyanın çeşitli ülkelerinde okullar, toplum merkezleri, dernekler, izci grupları ve gençlik, kadın ve yardım örgütleri kurarak çok geniş bir örgütsel ağ tesis etmeyi başarmıştır. ABDdeki güçlü lobi örgütlerinden olan Amerika Ermeni Ulusal Komitesi ve Adalet ve Demokrasi için Avrupa Ermeni Federasyonu, EDF-Taşnaksutyunun kuruluşlarıdır. Bunların dışında EDF-Taşnaksutyune bağlı kuruşlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Rus-Ermeni Dostluk Vakfı

Ermeni Çalışmaları Merkezi

Orta Doğu Ermeni Ulusal Komitesi

Ermeni Yardım Derneği

Ermeni Spor ve İzici Birliği

Hamazkayin Ermeni Kültür ve Eğitim Derneği

Homenetmen Ermeni Atletism Birliği

Ermeni Gençlik Federasyonu

EDF Shant Öğrenci Derneği

EDF Armen Garo Öğrenci Derneği

Bunlara ek olarak, EDF-Taşnaksutyun bağlantılı medya kuruluşlarından bazıları da aşağıdakilerdir:

Aparaj Weekly

Droshak Monthly

Yerkir Daily

Alik Daily

Aztag Daily

Housaper Daily

Artsakank Monthly

Azat Or Daily

Horizon Weekly

Armenian Weekly

Asbarez Daily

Diario Armenia

[1] Burada anlatılanlar *Armenian Diaspora: Diaspora, State and the Imagination of the Republic of Armenia (*Turgut Kerem Tuncel, 2014, Ankara, Terazi Publishing) başlıklı kitaptan özet halinde alınmıştır. Bu kitabı edinmek için AVİM ile temasa geçilebilir.

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "ERMENİ DEVRİMCİ FEDERASYONU-TAŞNAKSUTYUN." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2015 / 4. Şubat 10. Erişim Ekim 31, 2026. https://avimbulten.org/public/tr/Analiz/ERMENI-DEVRIMCI-FEDERASYONU-TASNAKSUTYUN

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır